

פסח הבא בטומאה: האם שונים דיניו?

א. פתיחה

ב. מה כלול בדחיית טומאה בציבור?

ג. אין קרבן ציבור חלוק

ד. האם מי שאינם עוסקים בקורבן כלולים בדחייה?

ה. סיכום

א. פתיחה

כידוע, כאשר רוב הציבור טמא בטומאת מת – וכן כאשר הכוהנים או כלי השרת טמאים בטומאה זו – יש לעשות את קורבן הפסח בטומאה. דין זה מפורש כבר במשנה (פסחים ז, ו) וכך נפסק להלכה על ידי הרמב"ם (הל' קרבן פסח ז, א); ועל מקורו דנו האמוראים בגמרא (פסחים סו ע"ב – סז ע"א).

אכן, בעוד דין זה כשלעצמו פשוט הוא, לא ברור האומנם כל דיניו של פסח הבא בטומאה זהים לדינו של פסח הבא בטהרה. מחד-גיסא לא מצאנו במפורש – לא במשנה ולא בגמרא – כי יש שינוי בצורת העשייה של פסח הבא בטומאה, אלא שמאידך-גיסא ייתכן שראוי למעט בטומאה ככל שניתן ולא לעשות דברים שהפסח כשר גם בלעדיהם.¹

כמה פנים להתלבטות זו; תחילה, לגבי נוכחותם של רבים בעזרה. במשנה (פסחים ה, ה) מבואר כי "הפסח נשחט בשלוש כתות" ובכל אחת מהן העזרה מתמלאת; אולם ייתכן שכשמדובר בפסח הבא בטומאה אין צורך שכל הכת תיכנס שכן אפשר שאחד ישחט

1. ראוי לציין כי האמוראים נחלקו (יומא ע"ב) האם טומאה דחווה בציבור (רב ששת) או הותרה בציבור (רב נחמן); אך להלכה נפסק שטומאה דחווה בציבור (ראו רמב"ם, הל' ביאת מקדש ד, טו) ולפי הנחה זו צועד המאמר שלפניכם. ייתכן שאלבא דמאן דאמר טומאה הותרה בציבור, חלק מהדברים האמורים כאן ישתנו.

לכולם.² גם אם בלתי אפשרי שאחד ישחט לכולם,³ אפשר שיש למעט בכמות הנכנסים עד למינימום האפשרי.

גם באשר למניין הכהנים העושים את הפסח בטומאה יש להתלבט. במשנה (שם) נאמר ש"הכהנים עומדים שורות שורות" ובגמרא (שם סד ע"ב) מבואר כי טעם הדבר הוא "ברוב עם הדרת מלך". אלא שיש לעיין האומנם די בזה כדי להתיר כניסת כוהנים רבים לעזרה, הגם שלשם עצם הקרבן אין צורך בכל הכהנים הללו ודי בכוחן שיקבל הדם וכוהן שיזרוק הדם. אומנם מפשט לשון המשנה והגמרא נראה שאין הבדל בעניין זה בין פסח הבא בטומאה לבין פסח הבא בטהרה – ויש להבין מדוע. הוא הדין לגבי הבזיכים שבידי הכהנים: ישנו איסור להכניס כלים טמאים למקדש ולפיכך ראוי להבין מדוע מותר להכניס בזיכים טמאים כה רבים (כמספר הכהנים העומדים שורות שורות) הגם שאינם נדרשים בהכרח להקרבת קורבן פסח.

לבסוף יש לדון על היקף גבולותיו של ההיתר להיכנס למקדש בטומאה בעבור הקרבת הפסח: האם מותר להיכנס גם שלא לשם הקרבת הקורבן? האם אחר שנשחט הקורבן, הופשט העור וניטלו החלבים – מותר לישראל לשהות בעזרה או שעליו לצאת מיד?

דומה שכדי לעיין בשאלה זו ובהסתעפויותיה והשלכותיה, יהא עלינו לעיין בשלוש שאלות-משנה: תחילה, מה כלול בדחיית טומאה בציבור ובפרט האם כלולים בה הרחבות של המצווה כגון הידור מצווה; שנית מהו היקפו של עקרון "אין קרבן ציבור חלוק" (פסחים עט ע"א) שלפיו גם אם חלק ממרכיבי ההקרבה טהורים, ייעשו גם הם בטומאה אם מרכיב אחד טמא; ולבסוף האם דחיית טומאה בציבור כוללת גם את אלו שלא עוסקים בקורבן.

ב. מה כלול בדחיית טומאה בציבור?

תחילה עלינו לברר מה הותר במסגרת דין קורבן ציבור הבא בטומאה (שפסח משמש לו מקור ובניין אב): האם רק עצם ההקרבה הותרה או שמא גם דברים הנלווים לה – שמצד עצמם אינם דוחים אך יש בהם הרחבת המצווה (כגון הידור מצווה) הם בכלל הדחייה.

2. ראייה לצורך למעט באנשים במצב מעין זה יש להביא מדינו של קורבן העומר שלדעת ר' חנינא סגן הכהנים נשחט בשבת "ביחיד ובמגל אחד ובקופה אחת" (משנה, מנחות י, א), בעוד בחול הוא נשחט "בשלושה, בשלושה קופות ושלוש מגלות". אכן לדעת חכמים (שם) "אחד שבת ואחד חול – בשלושה, בשלוש קופות ובשלוש מגלות", אלא שגם זאת רק מפני הצורך "לפרסם הדבר מפני הבייתוסין" כלשון רש"י (מנחות סג ע"ב, ד"ה בשלושה) ואם כן גם לדעתם יש למעט באנשים במידת האפשר.

3. כעין מה שכתבו התוס' (פסחים עט ע"א, ד"ה בטומאת) בהקשר אחר: "ואומר ר"י דאין פנאי לכל הפסחים לשחוט בענין זה".

כמה סוגיות מוכיחות כי גם עניינים שיש בהם מהרחבת המצווה כלולים בדחייה; עיקרן של ראיות אלו בהקשרים של שבת.⁴ בברייתא שהובאה במסכת שבת (קטז ע"ב) ובגמרא על אתר נידון היקפו של היתר הפשטת קורבן הפסח כשערב פסח חל בשבת:

תנו רבנן: ארבעה עשר שחל להיות בשבת מפשיטין את הפסח עד החזה, דברי רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה, וחכמים אומרים: מפשיטין את כולו.

בשלמא לרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה – דהא איתעביד ליה צורך גבוה; אלא לרבנן מאי טעמא? אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: דאמר קרא "כל פעל ה' למענהו". והכא, מאי למענהו איכא? רב יוסף אמר: שלא יסריח. רבא אמר: שלא יהו קדשי שמים מוטלין כנבלה.

אם כן, לפי חכמים מותר להפשיט את כל עורו של קורבן הפסח בשבת, אף שמה שנדרש לשם ההקרבה הוא חלקו העליון בלבד – אם משום החשש שמא יסריח אם כדי "שלא יהו קדשי שמים מוטלין כנבלה". שני הטעמים הללו אינם קשורים לעיקר הקרבת הקורבן ולמרות זאת יש בהם כדי להתיר את הפשטת הפסח כולו; ועל כורחנו שאגב הדחייה לשם הקורבן, הורחב היתר ונדחתה השבת גם בדבר שהוא חלק מההקרבה אך אינו הכרחי. לא עוד אלא שגם ר' ישמעאל סבור כך אלא שבמקרה זה מדובר לדעתו בצורך הדיוט (שהרי הוא הרי מתיר בהמשך הסוגיה להפשיט את העור קודם הוצאת האימורין, כדי שלא ידבקו נימין, אף שדין זה מצד עצמו אינו דוחה שבת).

כמה סוגיות נוספות מוכיחות שגם צדדים נלווים של המצווה נדחים אגב העיקר. במנחות עב ע"ב למדנו כי אין ממתנינים למוצאי שבת עם הקטר חלבים ואיברים של קורבנות שקרבו בשבת, אף שמצד עצמם אינם דוחים שבת לר' אלעזר בר שמעון, כיוון שהשחיטה דוחה שבת.

כיוצא בזה למדנו לגבי מילה בשבת (קלג ע"ב):

תנו רבנן: המל, כל זמן שהוא עוסק במילה – חוזר בין על הציצין המעכבין את המילה, בין על הציצין שאין מעכבין את המילה. פירש: על ציצין המעכבין את המילה – חוזר; על ציצין שאין מעכבין את המילה – אינו חוזר.

מן הסוגיה שם משמע שציצין שאינם מעכבים יש לחותכם מחמת "זה אלי ואנווהו", ועל כורחנו שכיוון שעוד לא פירש והמילה עצמה דוחה את השבת, גם הידור מצווה שהוא כעין

4. הקשר בין טומאה לבין שבת בהקשרים של קורבן ציבור מבואר במשנה, תמורה ב, א: "יש בקרבנות הציבור מה שאין בקרבנות היחיד שקרבנות הציבור דוחין את השבת ואת הטומאה וקרבנות היחיד אינן דוחים לא את השבת ולא את הטומאה".

הרחבה של המילה עצמה דוחה את השבת. אכן, אם כבר פירש הרי שחיתוך הציצין הוא עניין בפני עצמו שאינו דוחה את השבת.⁵

מכלל הסוגיות הללו עולה שגם דברים שהם בגדר הידור מצווה ואינם דוחים מצד עצמם את השבת, כאשר הם נלווים למצווה הדוחה את השבת, אף הם דוחים את השבת.⁶ דומה שזהו גם המצב בהקרבת קורבן פסח בטומאה: עמידתם של הכוהנים שורות שורות כשבזיכים בידיהם היא משום "ברוב עם הדרת מלך", בבחינת הידור מצווה, ולפיכך נחשבת חלק מההקרבה ודוחה את הטומאה. ייתכן שהוא הדין גם לגבי התמלאות העזרה: אפשר שהידור מצווה שהוא שהעזרה תהיה מלאה בעת הקרבת הפסח ולפיכך רשאים להיכנס גם טמאים שכניסתם אינה הכרחית להקרבה.

ג. אין קרבן ציבור חלוק

בברייתא בפסחים ע"א נאמר כי הן טומאת הציבור, הן טומאת הכוהנים, הן טומאת כלי כשר מביאה לכך שיש לעשות את קורבן הפסח בטומאה:

תנו רבנן: הרי שהיו ישראל טמאין, וכהנים וכלי שרת טהורין. או שהיו ישראל טהורין וכהנים וכלי שרת טמאין, ואפילו ישראל וכהנים טהורין וכלי שרת טמאין – יעשו בטומאה, שאין קרבן ציבור חלוק.

טעמו של דבר הוא "שאינן קרבן ציבור חלוק" דהיינו "שאינן קרבן צבור הבא בטומאה חלוק, מאחר שקרבן רובן בא בטומאה – אף היחיד עושה בטומאה" כלשון רש"י על אתר. אם כן, אף כשרק אחד ממרכיבי עבודת הקורבן – הציבור, הכוהנים או כלי השרת – טמאים בטומאת מת, די בכך כדי לדחות את הטומאה גם בעבור כולם ואין צורך שאותו מרכיב טהור ייעשה בטהרה.⁷ כאן המקום להעיר כי עיקרון זה אינו סותר את העמדה כי טומאה

5. לעניין זה אין נפקא-מינה האם שבת דחווה או הותרה אצל פיקוח נפש, שכן ההבדל בין השתיים הוא רק בשאלה האם מותרת מלאכה בשבת כשאפשר להסתדר מבלעדיה, אולם אם הידור מצווה הותר ב'הותרה', אז גם ב'דחווה' הוא דוחה, שאי אפשר לעשות את הידור בלי לדחות את הטומאה.

6. כך מיושבים גם דברי רש"י במסכת סוכה (מג ע"א, ד"ה למכשירי לולב) שכתב שמותר לאגוד לולב בשבת, והרי איגוד זה אינו אלא הידור מצווה. אכן עיינו בדברי הערוך-לנר, שם.

7. בגמרא שם הובאה מחלוקת אמוראים, רב חסדא ורבא, לגבי הקרבת קורבן פסח על ידי כוהנים טמאי מת כשהסכין אינה טמאה אלא בטומאת שרץ: "אמר רב חסדא: לא שנו אלא שנטמא הסכין בטמא מת... אבל נטמא הסכין בטומאת שרץ, דבשר הוא דמטמא ליה, לגברא לא מטמא ליה – טהורין עביד, טמאין לא עביד. מוטב יאכל בטומאת בשר בלאו, ואל יאכל בשר בטומאת הגוף שהוא בכרת. אלמא קסבר רב חסדא: טומאה דחווה היא בציבור. וכן אמר רבי יצחק: טומאה דחווה היא בציבור... ורבא אמר: אפילו טמאין נמי עבדי...". אכן, מחלוקת אמוראים זו אינה נסובה על עצם עקרון 'אין קורבן ציבור חלוק' אלא על יישומו בהקשר זה וכפי שכתב החזון-איש: "היו הסכינים טמאים במת אף שכלי שרת של קבלה טהורים וכהנים טהורים, ואפשר לעשות כל עבודות בטהרה

דחוייה בציבור: טומאה דחוייה בציבור היינו שאם אפשר לכתחילה להקריב בלי טומאה יש לעשות כן, אבל אחר שנעשה חלק מהקורבן בטומאה אזי אין כבר צורך לעשות חלקים אחרים בטהרה, כמבואר במשנה.⁸

כך סיכם זאת החזון-איש:

אם ישראל טמאים, אף שרוב הכהנים טהורים ומיעוטן טמאים – עושין גם הטמאים, אף שהעבודה אפשר בטהרה, כיון שהציבור טמאין ועתידין לאכול בטומאת הגוף אין קרבן ציבור חלוק ועושים כהנים הטמאים עם הטהורים.

וכן מותר ליקח כלי שרת טמאים לשחיטה וקבלה אף שיש כלי שרת טהורים וכן מיעוט הקהל הטהורים רשאים ליטמא ואינן נזהרים מטומאת הבשר.

היו רוב... הכהנים טמאים והקהל רובן טהורים, עושין יחידים הטמאים פסחן ואוכלין בטומאת הגוף וכן מותר לשחוט ולקבל בכלי שרת טמא אף שכלי שרת טהורים קמן, כיון שכבר הותרה עבודה בטומאת הגוף והותרה כניסה לעזרה בטומאת הגוף – אין קרבן ציבור חלוק. (חזון איש, זבחים, סימן ד, אות ט)

לפי עקרון 'אין קורבן ציבור חלוק' מובן אפוא מדוע אכן אין מקום לשנות מדינו של פסח הבא בטומאה: מדוע מותר שייכנסו רבים לעזרה כדי לשחוט הפסח, מדוע רשאים כוהנים טמאים להיכנס ולעמוד שורות שורות, כשבידיהם כלי שרת טמאים רבים. משעה שנדחית הטומאה, אזי כל הטומאות הסובבות את הקורבן נדחות אף הן, ואין זה דומה לשבת שבה אף אם נדחית מלאכה אחת משום פיקוח נפש, מכל מקום מלאכה אחרת אינה נדחית.⁹

אכן, יש לדון מדוע מותר למי שכבר הקריב את פסחו והפשיט אותו לשהות עוד בעזרה עד אחר השחיטה וההקטרה או עד אחר שייפתחו שערי העזרה, הלוא בשעה זו כבר נוכחותו בעזרה היא שלא לצורך. ייתכן שכיוון שהדין הוא שהפסח נשחט בשלוש כיתות, מעשה כל

גמורה, שישחטו זרים ובעלי מומים... מכל מקום כיון דאי אפשר לשחוט בכלי כניסה לעזרה בטומאת הגוף... אמרינן אין קרבן ציבור חלוק אבל היו הסכינים טמאי שרץ סבירא ליה לרב חסדא... לא אמרינן בזה אין קרבן ציבור חלוק."

8. הראשונים נחלקו בשאלה האם מותר לרבות בשיעורים כשמלאכה הותרה לצורך פיקוח נפש. לדעת הרשב"א (הובא בר"ן, ביצה ט ע"ב מדפי הרי"ף) הדבר מותר ויש לדמותו לריבוי בשיעורים ביום טוב ולדעת הר"ן (שם) הדבר אסור. לפי הר"ן נראה שגם כאשר האיסור נדחה, הוא בעינו עומד אלא שפיקוח נפש גובר עליו, ומדבריו יש לתמוה על הנידון-דין: לכאורה, גם אם אין ברירה אלא לאכול את הקורבן בטומאה, מדוע מותר להקריבו בטומאה? וצ"ע.

9. אכן, לעיל בפתחת דברינו ציינו כי בעומר ממעטים בשיעור האנשים השותפים בקצירה בשבת (אף שהמלאכה עצמה הותרה ונוכחות האנשים הנוספים כלולה בה לכאורה), בעוד כאן נדחה הכול. אפשר שמן התורה אכן אין צורך למעט ורק חכמים שהם שתיקנו זאת, אך מחמת פרסום הדבר השאירו את הדין על כנו וכן בפסח הבא בטומאה השאירו את הדין מדאורייתא משום 'ברוב עם'.

כת בשלמותו הרי הוא חלק מן הקורבן ובכלל 'אין קורבן ציבור חלוק' ולכן מותר להישאר עד שכל הכת גומרת את מעשיה.

ד. האם מי שאינם עוסקים בקורבן כלולים בדחייה?

1. זבים ומצורעים בעזרה וטמאי מת בהיכל

ראינו עד עתה כי היקפו של דין קורבן פסח הבא בטומאה הוא רחב מאוד (אף למי שסבור כי הטומאה דחוייה ולא הותרה); אולם עדיין יש לשאול על אופייה של הדחייה: האם דחיית הטומאה בציבור דוחה את האיסור לחלוטין גם למי שאינם עוסקים בקורבן, או שמא האיסור נדחה רק לעוסקים בקורבן אך לשאר האנשים האיסור בעינו עומד? האם מותר לישראל טמא להיכנס לעזרה במהלך הקרבת פסח הבא בטומאה שלא לשם הקרבת קורבן?

בגמרא במסכת פסחים נידון מקרה שבו יש כדי ראייה לענייננו:

רבי אליעזר אומר: יכול דחקו זבין ונכנסו לעזרה בפסח הבא בטומאה, יכול יהו חייבין? תלמוד לומר "וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש": בזמן שטמאי מתים משתלחין – זבין ומצורעין משתלחין; אין טמאי מתים משתלחין – אין זבין ומצורעין משתלחין.¹⁰ (פסחים צה ע"ב)

לדעת ר' אליעזר, זבים ומצורעים שנכנסו לעזרה בפסח הבא בטומאה, פטורים על כך, כיוון שאין טמאי מתים משתלחים והוקשו זבים ומצורעים לטמאי מתים. אולם לכאורה יש להבחין בין המוקשים: שהרי זבים ומצורעים אינם נכנסים לצורך עבודה, בעוד טמאי מתים נכנסים לצורך עבודה לכאורה. על כורחנו אפוא לומר כי גם טמאי מתים רשאים להיכנס לעזרה שלא לצורך הקרבה (או עכ"פ אין חייבים על כך).

כמו כן נידון שם דינם של טמאים בכניסה להיכל וגם ממנו ראייה לענייננו:

בעי רב יוסף: דחקו טמאי מתים ונכנסו להיכל בפסח הבא בטומאה, מהו? מדאישתרי טומאת עזרה, אישתרי נמי טומאת היכל, או דילמא: מאי דאישתרי – אישתרי, מאי דלא אישתרי – לא אישתרי...

רב יוסף התלבט האם כיוון שטמאי מתים מותרים להיכנס לעזרה, גם אם נכנסו להיכל הם פטורים או שמא מה שהותר הותר ומה שלא הותר לא הותר. מכלל דברי רב יוסף מובן שכניסה לעזרה גם שלא לצורך הקרבה מותרת לטמאי מתים בפסח הבא בטומאה ורק לגבי כניסה להיכל התלבט רב יוסף.

אכן, מאידך-גיסא לא ברור היכן עובר הגבול ומדוע כניסה להיכל הרי היא בגדר "מאי דלא אישתרי" אך כניסה שלא לצורך כן כלולה ב"מאי דאישתרי", הרי כניסה לעזרה וכניסה

10. דומה כי אף חכמים לא נחלקו על עצם הקביעה אלא שסברו שהיקש אינו נכון כאן.

להיכל בטומאה הן אותו איסור. כיוצא בזה, ברור כי אם במהלך הקרבת פסח הבא בטומאה יקריב כוהן קורבן אחר הפסול מחמת טומאה (כגון קורבן של מחוסר כיפורים), הוא יהיה חייב על כך – שכן כל מה שהותר הוא פסח בטומאה, אך איסור הקרבה בטומאה בכללו לא נדחה.

נראה כי יש להבחין בין כניסה לעזרה שהותרה בכללה – משום שכל אדם ראוי להקריב קורבן פסח, ולכן גם מי שאינו מקריב בפועל רשאי להיכנס בטומאה – לבין כניסה להיכל או הקרבת קורבן אחר, שלא הותרו לאף אדם.¹¹

2. קושייה בדברי הרמב"ם ותירוצי האחרונים

עיון בדברי הרמב"ם לגבי דינו של טמא בכניסה לעזרה במהלך הקרבת קורבן ציבור בטומאה מעלה תמיהה-רבתי. התבוננות ביישובי האחרונים לתמיהה זו עשויים לסייע גם בפתרון שאלתנו בעניין כניסה שלא לצורך.

כתב הרמב"ם בהלכות ביאת המקדש:

כל קרבנות הציבור קבוע זמנם, לפיכך כולן דוחין את השבת ואת טומאת המת...
כיצד דוחה את הטומאה? הגיע זמנו של אותו קרבן והיו רוב הקהל שמקריבין אותו טמאין למת, או שהיו הקהל טהורים והיו הכהנים המקריבין טמאים למת, או שהיו אלו ואלו טהורין והיו כלי השרת טמאים למת – הרי זה יעשה בטומאה ויתעסקו בו הטמאים והטהורים כאחד ויכנסו כולן לעזרה...
(רמב"ם, הל' ביאת המקדש ד, י"ב)

דברי הרמב"ם עוסקים בכל קרבנות הציבור ומורים כי בכלם, אם רוב הקהל טמאים – ניתן להקריב את הקורבן בטומאה; אולם דברים אלה תמוהים לכאורה שהרי דווקא בקורבן הפסח ישנה חשיבות למעמדו של הקהל – הטמא הוא או טהור? – כיוון שהקהל אוכל את הפסח אולם בשאר קרבנות ציבור יש חשיבות רק לטומאת הכהנים או טהרתם!
ואכן האחרונים תמחו על דברי הרמב"ם הללו, וכך כתב הגבורת-ארי (יומא ו ע"ב):

ואני תמה עליו בתרתי: חדא בשאר קרבנות ציבור מה ענין קהל להקרבתן שהתיר להם כניסת עזרה שבכרת וכו'; ולא עוד אלא אפילו אי כל הקהל והכהנים טמאים ואין כאן אלא כהן אחד בלבד שהוא טהור למאי דקיימא לן כרב ששת דטומאה דחוויה, אינו דוחה טומאה אלא מקריבו הטהור, דאין קרבנות ציבור חוץ מפסח שדוחין את הטומאה תליא כלל בטומאת רוב הקהל אלא בכהנים המקריבים.

11. כך יש ליישב גם את הסוגיה במנחות שהובאה בהערה הקודמת: היתר פיקוח נפש מוגבל לשיעור הנדרש, הא ותו לא.

תחילה הקשה הגבורת-ארי מדוע התיר הרמב"ם כניסה לעזרה לטמאים, הלא אין בכך צורך, ולבסוף הקשה באופן עקרוני: מדוע ישנה חשיבות לטומאת הקהל ואפילו לטומאת הכוהנים? כל עוד ישנו כוהן אחד שיכול להקריב את קורבן הציבור בטהרה, אין להקריבו בטומאה!¹²

בהקשר זה מבחין הגבורת-ארי בין קורבן פסח לבין שאר קורבנות ציבור:

ולא דמי לפסח דתנן בפרק ז' דפסחים (דף ע"ט) נטמא הקהל או רובו או שהיו הכהנים טמאים והקהל טהורים יעשו בטומאה.

שאני פסח דרחמנא דחי' לטומאה דכתיב איש כי יהיה טמא ודרשינן איש נדחה ואין ציבור נדחין ונעשו ונאכל בטומאה, והיינו טעמא דהיחיד נדחה משום דהתורה הקפידה שיהיו הבעלים בעזרה בשעת הקרבנו וטמא בעזרה בכרת, ואפילו למאן דאמר שוחטין וזורקין על טמא שרץ הואיל וחזי לאכול בערב, ואף על גב שאי אפשר לו לעמוד בעזרה בשעת הקרבנו והוא הדין לטמא [מת] בשביעי שלו, מכל מקום טמא מת יחיד קודם שביעי שלו נדחה הואיל ואי אפשר לו לאכול בערב, ואכילת פסח מעכב דעיקרו בא לאכילה, וכדאמרינן בפרק מי שהיה טמא (פסחים דף), אבל לציבור נדחה לרב ששת או הותרה לרב נחמן ביאת עזרה ואכילתו בטומאת מת, כדתנן בפרק ז' דפסחים (דף ע"ו) הפסח שבא בטומאה נאכל בטומאה שלא בא מתחלתו אלא לאכילה, אבל שאר קרבנות ציבור אין להם עסק עם הציבור לא בשעת הקרבה ולא בשעת אכילה וכו' ע"כ.

הגבורת-ארי סבור כי בקורבן הפסח ישנה משמעות רבה לטומאתו או טהרתו של בעל הקורבן: תחילה מבאר הגבורת-ארי כי בקורבן הפסח נדרש בעל הקורבן להיכנס לעזרה (וכי לכן לימדה התורה שיחיד טמא נדחה לפסח שני); אחר כך מסייג הוא מעט את דבריו – שכן ישנם טמאים מסוימים שניתן להקריב עליהם פסח אף שאינם יכולים להיכנס לעזרה – ולכן הוא מבאר שיכולת האכילה בטהרה היא המהותית לקורבן הפסח. כך או כך, מדברי הגבורת-ארי נראה כי הוא חולק על הרמב"ם וסובר כי רק בקורבן פסח ניתן להקריב בטומאה אם רוב הקהל (או רוב הכוהנים) טמאים.

מדברי הגבורת-ארי אפשר להסיק לענייננו, כלומר לגבי כניסה לעזרה שלא לצורך שחיטה. לפי דבריו בתחילה, כי בקורבן הפסח נדרש בעל הקורבן להיכנס לעזרה (או להיות בעל

12. החזון-איש יישב קושייה זו ותירץ כי כוונת דברי הרמב"ם היא לקורבן פסח והוא רמז זאת בדבריו. כך היא לשון החזון-איש (זבחים, סימן ד, אות יד): "נראה דדוקא בפסח תלוי ברוב הקהל, אבל שאר קרבנות ציבור אע"ג דהציבור הוא בעל הקרבן, מכל מקום אין נפקותא בזה בטומאת הציבור, אלא תלוי בכהנים וכלי שרת, ואפשר דרמז זה רבינו במה שכתב 'שמקריבין אותו'... אלא לפי שבהלכה י"ב הורכו דינים שנוהגים בפסח לבד ודברים שפסח וכל קרבנות ציבור שוין בהן, ובהלכה י"ג כתב דין השייך רק בפסח, הזכירו".

יכולת כזו), מובן כי כניסה שלא לצורך בטומאה – מותרת לכתחילה בעת הבאת פסח בטומאה.¹³ לפי דבריו בסוף, כי האכילה היא המהותית לקורבן הפסח, אפשר שאסור לאדם להיכנס לעזרה שלא לצורך בטומאה; לחילופין, גם לפי הסבר זה מותר לאדם להיכנס לעזרה שלא לצורך שכן עיקר דחיית הטומאה היא משום אכילת בעלים, אבל אחר שנדחת הטומאה – נדחית לגמרי גם לנכנסים שלא לצורך (מן הטעם שכתבנו לעיל: הואיל וראוי לשחוט).

המקדש-דוד צעד בדרך דומה, כשביאר את פסיקת הרמב"ם לגבי המקרה שבו דן רב יוסף, "דחקו טמאי מתים להיכל":

והנה מה שכתב הרמב"ם ז"ל אח"כ ופסח הבא בטומאה ודחקו טמאי מתים להיכל פטורין ולא כתב כן ברישא בשאר ק"צ, נראה דזה הדין הוא דוקא בפסח ולא בשאר ק"צ.

דפסח שאני בזה משאר ק"צ דאף כניסת הבעלים בעזרה הותרה בטומאה ומשום דהפסח נשחט בג' כתות דמפקינן מקרא דושחטו אותו קהל עדת ישראל ובעינן כניסת בעלים לעזרה, ובכניסת בעלים לעזרה א"צ שום התעסקות רק שיהיו שם, וכיון דהותר במקצתו, היינו לעזרה, הותר כולו אף להיכל אף דא"צ להיות רק בעזרה.

משא"כ בשאר ק"צ דלא בעינן כניסת ישראל ולא נדחה רק כניסת המתעסקין, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל דיתעסקו בו הטמאים והטהורין כאחד ויכנסו לעזרה, וכיון דלא הותר אלא לצורך התעסקות ל"ש שיהא מותר אף בהיכל דהתם ליכא התעסקות, ול"ש דכל שהותרה מקצת המחנה הותר כולו דאף בעזרה לא הותר אלא לצורך התעסקות. (מקדש דוד, קונטרס מענייני קדשים, סי' ה, אות ה)

אם כן, לדעתו פסיקת הרמב"ם לגבי טמאי מת שדחקו ונכנס להיכל, הפטורים על כך, אמורה רק לגבי קורבן פסח, בעוד בשאר קורבנות הציבור הנעשים בטומאה – מי שדחק ונכנס להיכל בטומאת מת, חייב על כך. המקדש-דוד מבחין בין פסח לבין קורבנות ציבור אחרים: בקורבנות ציבור אחרים מותרת רק כניסת המתעסקים בקורבן והמקריבים אותו, אך בקורבן פסח מותרת כניסת כולם כיוון שנדרשת נוכחות הבעלים בעזרה. לפי דבריו, מובן כי מותרת כניסת כל אדם לעזרה בזמן הבאת הפסח בטומאה, גם שלא לצורך.¹⁴

13. לפי דבריו מתבאר מדוע דן ר' אליעזר רק בזבים ומצורעים ולא על הנכנס שלא לצורך – שכן לכתחילה מותר להיכנס באופן זה. כך מובן גם הגבול בדברי רב יוסף ומדוע רק הכניסה להיכל הייתה אסורה לולי טעם 'אישתרי'.

14. אכן יש לתמוה על הצורך בכניסת בעלים לעזרה: הלוא בפסח אחד היה שוחט בשביל כמה אנשים ולא כולם נכנסו לעזרה, ואולי כיוון שהשוחט הוא שליח לשחוט הוא יכול להיות גם שליח לכניסה לעזרה? ייתכן לומר כי אף שהמקדש-דוד (וכן לכאורה הגבורת-ארי) עסקו בכניסת בעלים לעזרה,

האור-שמח יישב את דברי הרמב"ם הנזכרים באופן אחר תוך עמידה על מהותה של דחיית הטומאה בקורבנות הציבור. כך כתב האור-שמח:

פירוש דרכינו לטעמיה דטמא מת אינו משלח קרבנותיו, לכד טמא שרץ וכיוצא בזה, כמו שפסק לעיל פ"ב (הלכה יא-יב).¹⁵ לכן אם רוב הקהל טמאים והקרבן הוא של ציבור הוי כטמא מת שמשלח קרבנות, דאי אפשר אם לא על ידי שבציבור דחוייה טומאה, אם כן הוי קרבן ציבור הבא בטומאה, ולכן מקריבין אותו בטומאה וכו'.

(אור שמח, הל' ביאת מקדש ד, יב)

האור-שמח מבאר כי בקורבן ציבור יש משמעות לטומאתו של רוב הציבור, הגם שנוכחותו אינה נדרשת בעזרה, משום שטמא מת אינו יכול לשלח קורבנותיו. לפי הסברו נראה כי אין הבדל בין מי שנכנס לעזרה לצורך לבין מי שנכנס שלא צורך בפסח הבא בטומאה: לשניהם הטומאה נדחית באותה מידה, שכן אם לא תידחה לא יוכלו להקריב הקורבן בעבורו אף על ידי שליח.

מכלל תירוצי האחרונים בענייננו עולות שתי אפשרויות לגבי כניסה שלא לצורך בפסח הבא בטומאה: לפי הגבורת-ארי (בתירוץ ראשון) והמקדש-דוד היא מותרת מדין עמידה על הקורבן; ואילו לפי האור-שמח היא מותרת משום שאם לא תותר, אי אפשר גם לשליח להקריב בעבור האדם את הקורבן.

ה. סיכום

במאמר זה יצאנו לדון במעמדו של קורבן הפסח הבא בטומאה ובדיניו. פשט לשון המשנה מורה כי אין שונים דינים אלה מדיניו של פסח רגיל, ואין למעט בנוכחות הנכנסים לעזרה, הכהנים וכלי השרת המשמשים בו – אף שהם טמאים.

עיינו בטעם הדבר והצענו שתי אפשרויות עיקריות להסברתו: א. כל דבר שהוא מעין הידור מצווה והרחבת המצווה נכלל בדחייה; ב. על פי עקרון 'אין קורבן ציבור חלוק' הקובע שדי במרכיב אחד טמא כדי להתיר את עשיית כל שאר המרכיבים בטומאה (גם אם ישנם טהורים: כגון כשהציבור טהורים אך הכהנים טמאים).

לבסוף דנו בשאלה האם הותרה כניסה שלא לצורך: ראינו כי הדבר מותר ונימקנו זאת בכמה אופנים.

בלי התעסקות של שחיטה, יש מצווה על הבעלים לעמוד בעזרה (ואם הם רוצים, הם בעצמם עומדים, ואם לא – הם ממנים שליח) ועדיין צריך עיון בזה.
15. כך היא לשון הרמב"ם בהל' ביאת מקדש ב, יב: "טמא שרץ וכיוצא בו והערל משלחין את קרבנותיהם ומקריבין עליהן חוץ מפסח... אבל טמא מת אין מקריבין עליו קרבן כלל עד שיטהר".

פסח הבא בטומאה: האם שונים דיניו?

כלי

המקדש

